

השיעור השבועי

גליון מס' 529

כתב וערך השיעור:

הרב דביר פרץ שליט"א

הרב המקדים: הג"ר יצחק אבוחצירא שליט"א
רב אורח: הגה"צ ר' יחיאל אבוחצירא שליט"א

ר"ת	יציאה	כניסה
18:16	17:41	16:49
18:12	17:39	16:47
18:12	17:39	16:47
18:16	17:41	16:49

בא | ר' שבט תשפ"ו

להפצת עלונים באזור מגורין

התקשר: 053-4774733

בין 9:00 ל-16:00

לאחר מכן ניתן להשאיר הודעה

דיני פלג המנחה - ג

יש ירושה ברבנות. תרתי דסתרי ביום אחד. תבשיל של בשר. המתפלל ערבית מבעוד יום חוזר על קריאת שמע, והדין אם התפלל בבין השמשות. הנחת תפלין של רש"י ושל ר"ת בזה אחר זה. הפסקה לתפלין של ר"ת. ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן, ובמצוות עשה. ספק ספיקא מדעתנו

היו מבעוד יום. ובשלחן ערוך לא סתר את המנהג (עין עוד ילקו"י שבת א"ב עמ' (תע).

תבשיל של בשר

ב. בדומה לזה מצינו בהלכות בשר בחלב, כידוע שהאוכל בשר ממתינ שש שעות לאכילת גבינה או חלב, ומי שאכל מרק שיש בו טעם של בשר, מוחד אין בשר ממש, ואין בשר בין השיניים, ומאידך טעם כעיקר - טעם הדבר כעיקרו של הדבר - ולפי השלחן ערוך (יו"ד סי' צח) טעם כעיקר דאורייתא. בשלחן ערוך (יו"ד סי' פט ס"ג) מבואר שאחר אכילת מרק שהתבשל בו בשר, ישטוף את הפה, ישתה משהו, ומותר לאכול גבינה, כי לא אכל בשר ממש. אבל בבית יוסף באורח חיים (סי' קעג) מרן הביא שנהגו להמתין שש שעות

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרבנים הגאונים, מימינו מיכאל ומשמאל גבריאל, כבוד הרב הגדול מעוז ומגדול, בנן של קדושים, הגאון רבי יחיאל אבוחצירא, שהיה עשירות שנים רבה של רמלה, וממשיך את דרכו הן הגאון רבי יצחק ה' ישמרהו ויחייהו. חושבני שזו פעם ראשונה, שסבא, בן ונכד, מכהנים כרב העיר. הסבא היה הגאון רבי יצחק אבוחצירא זצ"ל המכונה 'בבא חאקי' שזכינו להכירו, היה מגיע למרן האבא מידי פעם, היה אחיו של בבא סאלי, ושניהם היו ראשי ישיבה במרוקו. צריך לדעת, אין דבר כזה שאדם יהיה 'בבא', לפני שיהיה תלמיד חכם גדול, בבא סאלי היה דיין במרוקו, רבי יעקב אבוחצירא חיבר ספר "יורו משפטין ליעקב" על חושן משפט, היו גאונים באמת שידועים ש"ס ופוסקים. רבי יחיאל למד איתנו בישיבת פורת יוסף קטמון - היה מבוגר מאיתנו - בשנים תשכ"ד, תשכ"ה, ואחר כך עבר לתל אביב, ומרן היה מחבב אותו, והוא לאורך כל הדרך היה קשור למרן והיה לצדו בכל העניינים, אשריו ואשרי חלקו.

הרי אביו רבי יצחק ע"ה היה הרב הראשי הספרדי לרמלה, והרב האשכנזי היה הרב גלזר, ולפני כן הגר"ש אלישיב היה רב העיר רמלה כמה חודשים והתפטר, לא התאים לו... כך מרן סיפר לי. וכעת "תחת אבותיך יהיו בניך" (תהלים מה, יז), 'משיך הנכד רבי יצחק שאני מכיר אותו שנים, לפני כחמש עשרה שנה הייתי מגיע לכולל למסור שיעורים בהלכות שבת, ביטול אחר אפיה ועוד, והרב יחיאל היה יושב ליד, וגם בנו רבי יצחק היה מגיע בקביעות. וב"ה שזכינו לברך על המוגמר. וכך כתבו הרמב"ם (פ"א מהל' מלכים ה"ז) וספר החינוך (מצוה תצו), שכמו שיש ירושה במלוכה, כך במשרה ברבנות וכדומה, כמובן באופן שהבן ראוי ותלמיד חכם, ואפילו יהיה משהו שאולי יתר גדול מהבן, אבל יש ירושה ברבנות. וכן כתבו האדמו"ר מסוכוטשוב בשו"ת אבני נזר (חיו"ד סי' ש"ב אות נד), ולפני כן החתם סופר (תאו"ח סי' יב, ג) - לפני כ-200 שנה.

כשהיו בחירות ברבנות הראשית לישראל, היה רב אחד שהציג מועמדות, ומרן פסק שלפי ההלכה היה אסור לו להציג אפילו מועמדות כנגד הבן של הרב הקודם, כי יש ירושה ברבנות. אמרו לו, הרי כהונת הרב נפסקה בשנת תשמ"ג, אחר כך

תרתי דסתרי ביום אחד

א. בשיעורים הקודמים דיברנו בענין זמן פלג המנחה, שהוא שעה ורבע בשעות זמניות לפני צאת הכוכבים, ואם מתפלל גם מנחה וגם ערבית בזמן פלג המנחה, משמע מהשלחן ערוך (סימן רלג סעיף א) שאין לנהוג כן, שלא עושים תרתי דסתרי ביום אחד, ורק בשני ימים, דהיינו ביום אחד להתפלל מנחה בפלג המנחה, ולמחרת באותה שעה להתפלל ערבית, אבל ביום אחד לא עושים תרתי דסתרי. אולם מנהג הספרדים במקומות רבים להתפלל מנחה וערבית מבעוד יום ביום אחד, כפי שהעידנו על הגאון רבי עזרא עטיה שהיה מתפלל מנחה וערבית יחד מוקדם בבית כנסת 'גייע כפים' או 'אהל רחל'. ומי שיעין בבית יוסף שם, מבואר שכבר בזמנו לפני כ-500 שנה נהגו להתפלל מנחה וערבית בסמוך מבעוד יום, וכל ג' התפלות

מדברי הרב יצחק אבוחצירא שליט"א: כבוד מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, מרן פאר הדור, הראשון לציון הגאון הגדול הרב יצחק יוסף שליט"א, 'משיך להנהיג את כל עם ישראל בארץ ובגולה. פתחתי בזה שמורנו הרב הוא הראשון שנתן לנו את הכוח מהתחלה ללכת על המהלך הזה של רב עיר, וכיון שקיבלנו את ברכתו של הרב, זה הזמן להודות להלל לשבח לפאר את הבורא יתברך, להודות למורנו ורבנו שדחק והתעניין ודאג כל הזמן, עוד לפני עשר שנים, וזה הזמן לומר תודה ברבים. יש לנו זכות להיות ממוחזקי הגלימה למטה ולשרת את מורנו הרב לאורך ימים ושנים, עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו. אמן.

מדברי האדמו"ר רבי יחיאל אבוחצירא שליט"א: כבוד מורנו ורבנו, גאון עוזנו, מרן רבנו יצחק יוסף שליט"א. הרב נתן את הדחיפה, את ההמלצה הראשונה שהתפרסמה גם בעיתונות. וכך אני נזכר שאת המנוי שלי לרבנות רמלה לא הייתי מקבל לולא אביו גאון עוזנו, שר התורה, מאור הגולה, רבנו עובדיה יוסף צוק"ל, לפני למעלה מחמישים שנה, ואז מרן עטרת ראשנו היה ראשון לציון, וכמו בכל פעם יש מקטרגים, אבל מרן נתן את הכושר, וב"ה התמננו בזכותו. וכבוד מרן שליט"א מכיר את הבן כבר שנים שיש לו ניסיון בענייני הרבנות, בהנהגה, בשיעורי תורה ודרשות, וכבר כמה שנים מסרתי בידו כמה דברים. ואנחנו חייבים הרבה תודה וברכה לכבוד מרן מורנו ורבנו שליט"א, שב"ה נתן לנו את הכוח ודחף. יזכה להמשיך להנהיג את הארץ ואת העולם, אשר כאמור כבר עשרות שנים כולם עוסקים בספריו ילקוט יוסף. אנחנו עוד זוכרים את מרן שליט"א שלמד בישיבה בקטמון, וכבר אז בישיבה ראינו שעדיין לגאון ולתפארת, וזו המציאות שהוא לגאון ולתפארת, גאון עולם, בספריו הקדושים ילקוט יוסף. הייתי במיאמי לפני עשרות שנים, ושלחתי להם סט אחד, לא הספיק להם, ושלחתי להם הרבה סטים מהילקוט יוסף. וגם כשאנחנו אומרים הלכה בבית כנסת, זה כמובן מספרו של גאון עוזנו ילקוט יוסף. הקב"ה יזכה אותו ובריאיו אתנה, אריכות ימים ושנים. אמן.

מנהג גדולי הדורות

ד. ואמנם אם יכולים להמתין עם ערבית לצאת הכוכבים יותר טוב, ובניתיים יעשו שיעור ב'הלכה יומית'... ילמדו משנה ברורה, ילקוט יוסף, יחזו דעת וכדומה, ורק אם ממהרים, יכולים להתפלל מנחה וערבית בסמוך מבעוד יום, ויזכיר להם לחזור על קריאת שמע בלא ברכות, כי את הברכות כבר בירך, ורק לגבי קריאת שמע עצמה, התורה תלתה "בשכבך ובקומך" - בזמן שכיבה ובזמן קימה, וזמן שכיבה הוא מצאת הכוכבים.

חוזר על קריאת שמע

ה. המגן אברהם (סי' רלה ס"ב) הביא בשם תלמידי רבינו יונה (ברכות דף א"א מדפי הר"ף ד"ה אלא), שהמתפלל ערבית מבעוד יום, חוזר על קריאת שמע בצאת הכוכבים, וכן פסק בשלחן ערוך (סי' רלה סעי' א). ודי שיקרא שתי פרשיות ראשונות - "שמע" ו"והיה אם שמעו" ⁴ - "שמע" מדאורייתא והשאר מתקנת חכמים - אבל פרשה שלישית לא חייב לומר, ואף שמזכירים יציאת מצרים בלילות, מכל מקום גם פלג המנחה נקרא ערב,

חצות, אפילו יש שם אדמו"ר, ואנחנו מכבדים אותם, כל אחד כבודו במקומו מונח, אבל לא יענה אחריהם אמן, כי אלו ברכות לבטלה, ומה שהם אומרים שהצדיקים למעלה מהזמן, וכי הרמב"ם, מרן הבית יוסף וכל גדולי הדורות שכתבו זמנים לתפלות לא היו צדיקים?! ולכן אם מתפללים מנחה אחרי צאת הכוכבים לא יענה אמן אחריהם, שיש להם לחוש לברכות לבטלה.

⁴ כמו שעושים עם תפלין של רבינו תם, שאנחנו מניחים תפלין של רש"י ותפלין של ר"ת בזה אחר זה, ויש נוהגים כפשט דברי מרן (ס"י לד ס"ב) להניחן יחד, אבל הבעיה שלפעמים התפלין לא נמצאים במקום בתפלין של ראש, ובפרט בתפלין של יד שכשמורידי את השרוול או הסוודר זזות ממקומן, ואמנם לדעת הגר"א (ר"ס כו) כל בשר הקיבורת ראויה להניח בו תפלין, אך לש"ע (ס"ו כ"ו) דוקא במקום התפוח למטה, וקשה להניח שם את שתיהן. לכן מרן זצ"ל הנהיג להניח תפלין של רש"י ור"ת בזה אחר זה, ואמנם הסכים שאם במציאות התפלין כל כך קטנות, והאדם יודע לזדקק שהתפלין יהיו במקום, מעיקר הדין מותר לו להניחן יחד. הבן איש חי (פר' וירא וס"א) כותב שזמנן משה רבנו היה מניחים תפלין של רש"י ור"ת, ומרן (יבי"א ח"א ח"א ח"א ס"ג ג' אות ט, טו, כה, ובהע" 5) תמה, איפה נמצא מקור לדבר הזה, אלא זו מחלוקת רש"י ור"ת. בחפירות של מצדה מצאו תפלין של ר"ת.

הטוב ביותר לעשות הפסקה לפני "אשרי יושבי ביתך", ובשני וחמישי אחרי קריאת התורה, הפסקה של שלש דקות, ומזדרזים להחליף את התפלין, ואחר כך יקפלו אותן. אבל אם יחשוב להניח במשך היום עלול לשכוח, וכבר היו מקרים רבים כאלו, רק ביום חמישי האחרון מישהו שכח להניח תפלין של ר"ת, ונזכר אחר צאת הכוכבים שלנו, בזמן שלרבינו תם עדיין יום... (ראה השיעור השבועי תשפ"ה פר' בהר בחקותי אות א') וכדי שלא ישכח הטוב ביותר לעשות הפסקה, ויאמר קדושת ובה לציון עם תפילין, ומה שמבואר בשלחן ערוך (ס"ה דה ס"ג) להשתדל שלא להסיר התפלין קודם עלינו לשבח, הכוונה שיהיה בלי תפלין כלל, אבל אם יש תפילין של ר"ת, אין בכך כלום. ואחר כך יקרא עם התפלין שתי פרשיות - "שמע", ו"והיה אם שמוע", כמו שכתב מרן השלחן ערוך (ס"ה לד ס"ב).

וְחוֹזֵר וקורא קריאת שמע עם תפלין דר"ת, אף שכבר קרא בבוקר עם תפלין של שש"י, כי רבינו תם פוסל את התפלין של רש"י, וכשהיה רבינו תם ילד קטן, ישב על ברכי סבו רש"י, לקח את התפלין מראשו וזרקן על הרצפה, ואמר רש"י, כשזה יגדל עוד יחלוק עלי... וכך היה. ולדעת ר"ת מי שקרא קריאת שמע בלא תפלין דר"ת, מעיד עדות שקר בעצמו (ברכות יד:), ולכן אנחנו חוזרים לקרוא קריאת שמע עם תפלין דר"ת. ולכאורה היה אפשר להסתפק בקריאת פרשה אחת, ששם נאמר (דברים ח, ו) "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך", אבל לפני כן אמר עם תפלין של רש"י פעמיים, וצריך לתקן בשניהם. לכן מרן כתב בשלחן ערוך לומר שתי פרשיות עם תפלין דר"ת.

בקהילה שלנו "אור חביב" נוהגים להפסיק לפני "אשרי", והרבה אנשים מניחים תפלין דר"ת, ומי שאין לו, מייעצים לו שיקנה תפלין דר"ת, כמה עולה, 700 דולר... יקח מגמגמ"ח למצוה כזו חשובה. ומניחים תפלין דר"ת, ומתחילים מיד "אשרי", כי הציבור ממהרים לכולל או לעבודה, ולא מעכבים אותם, ואמרתם לש"ץ שלנו, שלפני "תנא דבי אליהו" ינגן - הוא יודע לנגן מאד יפה - ובינתיים נאמר "שמע" ו"והיה אם שמוע".

על מרק כמו על בשר², וכך המנהג כמו שכתב מרן זצ"ל (הל"ע ח"ז עמ' טט) שממתינים שש שעות, ואפילו שבאורח חיים מרן החמיר וביותר דעה היקל, אפילו הכי הולכים אחרי המנהג. ומאותה סברא ששם הולכים להחמיר, גם כאן הולכים להקל, מחמת המנהג. ולכן הנוהג להתפלל מנחה וערבית מבעוד יום ביום אחד יש לו על מה לסמוך.

שני שבילים

ג. הסטייפלר בקהילות יעקב (ברכות ס"א) כתב לדמות דין זה לדין (בטהרות פ"ה מ"ה) שני שבילים שיש באחד מהם טומאה, ולא ידוע באיזה מהם, הדין הוא שספק טומאה ברשות הרבים להקל, ואפילו אם אחד הלך בשביל הימוני ואחד הלך בשביל השמאלי ושניהם באים לשאול את החכם בבית אחת, מן התורה מטהרים את שניהם, ומוכח שכאשר מקילים מספק זה אפילו בתרתי דסתרי. ולדבריו רק בשני ימים עבדינן תרתי דסתרי, ולא ביום אחד, 'י'ל הכא קמדחי לה וז'ל הכא קמדחי לה'. אך מכל מקום כיון שמנחה וערבית דרבנן, אנו סומכים על זה ועושים תרתי דסתרי אפילו ביום אחד, וספק דרבנן לקולא, ובפרט שתפלה רחמי ניהו.³

הרב מרדכי אליהו, הרב בקשי דורון, והרב עמאר. ולכן בימינו האחרונים ביקש לכתוב תשובה על כך, זו התשובה האחרונה שכתב עלי אדמות, האם בכהאי גוונא יש ירושה ברבנות, וכיון שלא יכל לכתוב, אמר לאשר על ביתו לכתוב התשובה על פי הדרכתו (נדפסה ב"בא"א ח"א ח"א ח"א ס' כו), אבל יש קטע שהרב ביקש לכתוב בעצמו, והוא שכיון שהאב כיהן לפני ארבעים שנה, אין בזה הפסק, והבן צריך להמשיך. כולם ראו שמרן נלחם בשביל הדבר הזה.

וגם אנחנו עשינו כך, כשהיו בחירות בחדרה, האבא ב"ה חי ויצא לפנסיה, וקבענו שהבן ימשיך אחריו. כך הכרזנו בבחירות לרב העיר בת ים, ובהלוויה של הרב יוסף בר שלום, שבנו רבי אליהו צריך להמשיך אחריו. כך פעלנו בבחירות לרב ראשי בראש העין. ועל כל זה קיבלתי כמה דוחו"ת משופט אחד איך אני מתערב בבחירות לרב עיר. וכתבתי לו שגדלתי בבית של מרן, וראיתי שמרן בעת שהיה רב רשמי התערב בכל הערים - כמו שסיפר עכשיו על רמלה - מי יהיה רב העיר, זה התפקיד של ראש הרבנים. והוא לא ענה לי כמוכן. כשהיה אצלי היועץ המשפטי לממשלה עם עוזריו סיפרתי להם על הדו"ח שכתבו לי, וסימן עליו עם היד... גם רבי יצחק אבוחצירא, בד"ץ מגיע לו להמשיך כהונת אבותיו, כי לו נאה כי לו יאה, אשריו ואשרי חלקו.

לפני קרוב לששים שנה, רבי יצחק אבוחצירא 'בבא חאקי' היה מגיע לנתיבות מידי פעם, לאחיו הגדול 'בבא סאלי', וכשפגש את ראש הישיבה הרב יששכר מאיר - שהשבוע היה יום פקידת שנתו - אמר לו, כשאני מגיע לפה והבחורים רואים אותי הולך ברחוב, אף אחד לא מגיע לומר שלום. זה לא דרך ארץ. והרב יששכר מאיר עשה ועד לבחורים ואמר שכאשר רואים רב גדול כמו בבא חאקי צריך לומר לו שלום. אחרי כמה ימים בבא חאקי יצא מביתו של בבא סאלי והלך להכבו, ואני כבחור בגיל 17 עברתי שם וניגשתי אליו ונישקתי לו את היד, וביקשתי ברכה ואמרת, אני בנו של פלוני, וברוך אותנו בחוס. כעבור רבע שעה התבשרנו שבבא חאקי נהרג בתאונת דרכים ל"ע. זאת אומרת שזכיתי להיות האחרון שקיבל ממנו ברכה. לכן הרגשתי מחויבות, שהנכד ישב על כסאו של הסבא הגדול הזה שהיה חסידא קדישא, ראש ישיבה במרוקו, ולא רק מקובל עם תפלות וסגולות. אולי גם רבי יצחק יפתח ישיבה, והגם שיש לו ישיבה קטנה, אבל לומדים שם רק שלש שנים, ואחר כך בישיבה גדולה אחר קוצר את הפירות... ואם יפתח ישיבה גדולה יהיו לו תלמידים. יזכה להגדיל תורה ולהאדירה, יעשה עוד כהנה וכהנה, יפוצו מעיינותיך חוצה, אמן ואמן.

² פלאפל שטווגן בשמן שטייגט בו בשר או עוף, השומן של הברשר נימוח בשמן, וזה יותר מטעם, ולכן זה בשרי לכל דבר (עין ילקו"א או"ח ח"ג עמ' תכז).

³ לכל תפלה יש זמן קבוע, לשחרית למנוחה ולערבית. היום סיפר לי חכם אחד שראה באיזה מקום שמתפללים שחרית בשעה שתיים בצהריים, ופעם הגרש"ז איירבך נסע לרבי שלהם - רב מפורסם - כדי לדבר אתו, מה אתה עושה, כיון שכך עושה האדמו"ר כל החסידים אחריו. והרבי הזה היה באמצע ברכת המזון, המתין הגרש"ז חצי שעה ושעה, אבל הוא לא גומר ברכת המזון ומכוין כוונות.... ולא היה לו הרבה זמן והלך. חבל שלא הספיק לדבר אתו, איך אפשר להתפלל שחרית בשעה שתיים בצהריים. ברכות קריאת שמע אפשר לכרך עד ארבע שעות ולאחר מכן יאמר ברוך שאמר וישתבח, פסוקי דזמרה, שמע ישראל ועמידה, ואפשר להתפלל עמידה עד חצות. ומי שנקלע למקום כזה שמתפללים שחרית אחר

ולכן לא צריך לחזור על "ויאמר", אבל לגבי ב' פרשיות של קריאת שמע, צריך זמן שכיבה שהוא צאת הכוכבים. בא השאגת אריה (ס"ג, ח) והקשה על זה, שהרי שנינו במשנה (ברכות יב): "מזכירין יציאת מצרים בלילות וכו' עד שדרשה בן זומא, שנאמר (דברים טז, א): "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך", ימי חיך - הימים, כל ימי חיך - הלילות. ואין זה דומה לתפלה, שבגמרא ברכות (כז): אמרו, רב צלי - התפלל - של שבת בערב שבת וכו', כי תפלה רחמי ניהו, ולכן יכול להתפלל מבעוד יום, אבל הזכרת יציאת מצרים צריך שתהיה בלילה. ולכן כותב שיש להזהר לקרוא את כל הג' פרשיות אחר צאת הכוכבים, וגם הקורא ק"ש שעל המיטה יקרא כל הג' פרשיות.

בין השמשות

ו. יש כאלו שממתינים לשקיעה ואז מתחילים ערבית וקוראים קריאת שמע, כדי שיהיה בין השמשות וכך יוויחו ספק ספיקא, שמא כרבי יהודה שפלג המנחה נקרא ערב, ואם תאמר כחכמים שזמן תפלת ערבית וקריאת שמע רק בלילה, שמא בין השמשות לילה. ולכאורה לפי זה אם קראו קריאת שמע בבין השמשות לא צריכים לחזור. בפתח הדביר (ס"ד רלה אות ג) מאריך בנושא הזה, והביא את השלחן ערוך (ס"ד רלה ס"א) שאם קרא ק"ש לפני צאת הכוכבים, חוזר וקורא בלא ברכות, ומשמע ממנו שלא מועיל הספק ספיקא לגבי בין השמשות, ואמנם המיקל יש לו על מה שיסמוך, כי בכל התורה כולה מועיל ספק ספיקא (ע"ע יחזקאל דעת ח"ו ס"ו לו). אך כאן מדובר במצות עשה של קריאת שמע - "בשכבך ובקומך", והשאלה האם מועיל ספק ספיקא במצות עשה או לא? כי יתכן שרק בלא תעשה כמו ממזר או נבלה וטרפה מועיל, וכן להתיר עגונה לעלמא, אבל כאן לא יועיל, כי בלא תעשה ההיתר הוא, מאחר ולדעת הרמב"ם (פ"ט מהלכות טומאות מת הלכה יב) והרבה ראשונים, וכך מוכיחים מהשלחן ערוך (באו"ח ס"ד תס"ט, ובי"ד ס"ד ס"ב, וע"ע בעין יצחק ח"ב עמ' נב), ספק דאורייתא לחומרא רק מדרבנן ולא מדאורייתא, ואם כן ספק אחד מוריד את הנידון לדרבנן, וכשיש עוד ספק אומרים ספק דרבנן לקולא. אבל במצות עשה לכולי עלמא ספק דאורייתא לחומרא מדאורייתא. כך מפורש בתשובת הרמב"ם (הוצאת מקיצי נרדמים משנת תשכ"א סימן שיח) שכתב: וכל הספיקות באיסורי לאוין אינם אלא מדבריהם. ומשמע שבספיקות שבמצוות עשה יש להחמיר מדין תורה.

ספק דאורייתא במצות עשה

ז. ביביע אומר (ח"א באו"ח ס"א אות א, וס"י לו אות ז-ט, ח"ב באו"ח ס"ג אות א-ב, וס"י לג אות ב, ועוד) וגם בטהרת הבית ח"ב (מהדור"ע עמ' רמז) האריך אם במצות עשה ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן, והביא מחלוקת בזה, שדעת הגאון מליסא (י"ד ס"י ק) והעונג יום טוב (ס"ס עא), שלכולי עלמא בעשה ספק לחומרא מדאורייתא, ואילו דעת הפרי מגדים (ס"י ז' א"א סק"ב) שגם בעשה ספק מדרבנן לחומרא. ולכאורה בהגלות נגלות תשובת הרמב"ם, יש להכריע שרק בלא תעשה מחמירים בספק מדרבנן, מה שאין כן בספק עשה יש להחמיר מהתורה. פעם ניגשתי למרן ואמרתי לו, אבא, איך לא הזכרת את הרמב"ם הזה. חשבתי שגיליתי לו את אמריקה, חשבתי שזה נס חנוכה שהרב לא יודע... ואמר: כן, ידעתי, לא הזכרתי בטהרת הבית, אבל דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר (ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה), תראה ביביע אומר חלק י' (חיו"ד ס"ד ו) שהתחלתי ברמב"ם הזה... ובאמת יתכן שאם הפרי מגדים והפוסקים שעמו היו רואים שכן כתב

⁵ בזמנו הרב הראשי האשכנזי הלך לראש הממשלה גולדה מאיר והתלונן למה נתנו למרן זצ"ל לטפל בתיקים של עגונות הצבא, הרי הוא לא היה בצבא ולא בהסדר... ובאמת אם היה שם וכו' היה יכול לחבר יביע אומר וכל כך הרבה ספרים? בודאי שלא - וטען כי הוא היה הרב הראשי לצה"ל והוא צריך לדון בכך. שמעה ואמרה לו, אני לא קובעת בזה, אלא שר הביטחון משה דיין - שאחרי כמה חודשים פטרו אותו - הלך אליו, לא התעצל, ואמר לו: מה אתה נותן את כל תיקי העגונות לרב עובדיה, אני צריך לשבת על זה, כי אני הייתי בצבא, והוא לא עשה צבא. ובאמת וכו' מי שעושה צבא יכול להספיק ללמוד פוסקים ראשונים ואחרונים, רבי יצחק אלחנן, שואל ומשיב ועוד. צריך הרבה ללמוד, התורה ארוכה,

הרמב"ם - שרק בלא תעשה מחמירים מדבריהם, אבל בעשה ספק דאורייתא לחומרא מן התורה - לא היו חולקים. ולפי זה איך נגיד כאן ספק ספיקא, הרי זה עשה? לכן צריך לקרוא את כל שלשת הפרקים של קריאת שמע בצאת הכוכבים, והנכון שרב בית הכנסת או הגבאי יזכירו אחר התפלה לקרוא קריאת שמע.

חברותא עם ראש הישיבה

ח. השבוע היה יום השנה של הגאון הרב יששכר מאיר, אהב את הספרדים בצורה מיוחדת, מינה רמ"ם ספרדים בישיבה שלו, שהיא ישיבה גדולה ליטאית. הוא היה ראש ישיבה במרוקו, והקים שם עולה של תורה, והכיר ספרדים, ובפרט המרוקאים, איך שהם כישרוניים ופקחים ויודעים ללמוד בעיון, ואיזה מידות יש להם, ענונים ולא שחצנים. כשבאתי ללמוד אצלו בישיבה בשנת תש"ל, תראה איזה יחס היה לו, למחרת קרא לי ואמר: בא נלמד חברותא. אתם יודעים מה זה שבחור בן 17 בשיעור א' לומד חברותא עם ראש הישיבה, זה מחייב אותנו, אני חברותא של ראש הישיבה, וכי אתבטל? וכך למדנו במשך שלש שנים בחצי היום הראשון, ואחר הצהריים היה לו עוד חברותא ספרדי ע"ה.

מתפלל על אביך

ט. פעם למדנו מסכת כתובות בדף ט', בסוגיא של ספק ספיקא, אם צריך להיות שקול או לא וכו', והוא היה מכין שיעור כללי, ואמר לי, תביא את הספר הזה ואת הספר הזה, והיינו פותחים ורואים. ותוך כדי הלימוד אמרתי לו, כן, יש פה ספק ספיקא... אמר לי: לא לא, לא עושים ספק ספיקא מדעתנו! הראה לי את דברי הש"ך בכללי הספק ספיקא (כלל לו) שכתב, שאין לנו עכשיו לבדות שום ספק ספיקא להקל, אפילו לדמות מילתא למילתא, אלא במה שנתבאר בפירוש בש"ס, או בשלחן ערוך. אמרתי לו, יביע אומר מלא מספק ספיקא, בכל מיני פרטים, וגם החיד"א בברכי יוסף (או"ח סימן קפ"ד) - פתחתי והראיתי לו, בישיבה היתה ספריה גדולה - עשה ספק ספיקא, לגבי אשה שהסתפקה אם בירכה ברכת המזון. אמר, אני מתפלל איך אביך עושה ספק ספיקא, הרי הש"ך כתב שלא עושים!

תרי רובי

י. כשמרן זצ"ל היה רב ראשי, היתה אז מלחמת יום הכיפורים בשנת תשל"ד, והיו 950 עגונות, ומרן הקים בית דין⁵. היה תיק אחד, שיצאו שני מטוסי קרב - לפי חוק פקודת מטכ"ל צריכים לצאת שנים ולהפגז ולא אחד - מעל תעלת סואץ, והיה להם ביטחון, ולזלו במצרים שהם הולכים בלי נעליים, וכי יודעים להפגז?!!... ולפתע המטוס הראשון קיבל טיל קרקע אויר ונפל לתעלת סואץ⁶, שהיא מחוברת לים סוף, וים סוף מחובר לאוקיינוס, והרי זה בגדר מים שאין להם סוף, שמי שטובע בהם אומרים שאולי מצא קרש או עץ, תפס בו וניצל, ונכון שהרוב טובעים ומתים, אבל חכמים חששו למיעוט, כי להתיר אשת איש לעלמא זה קשה מאוד, ולכן החמירו (יבמות קטו). והנה במטוס היו טייס ונווט - חיילי מילואים, ונשותיהם באו לבית הדין שידונו במעמדם, חיפשו את שרידי המטוס ולא מצאו שום דבר. ומרן (ביבי"ח ח"ו תהא"ע ס"ד ד) התיר על פי ספק ספיקא, או תרי רובי, שמא כשהטיל פגע במטוס הוא עלה באש וכבר אז שניהם נהרגו, ואפילו תאמר שהטיל פגע רק בזנב המטוס והם נפלו חיים, שמא טבעו במים שאין להם

ובצבא אין זמן. אמר לו, אני לא מסתכל על הטובה שלך או של הרב השני, אלא לנגד עיני טובת העגונות, אם אתה תתיר אותם, לא יסמכו עליך, עשית דברים שלא מקובלים על הציבור החרדי, אבל על הרב עובדיה כולם יסמכו, גם בבני ברק בלדרמן... כי יודעים את כוחו של מרן. כך אמר אדם לא דתי, אבל לא טיפש, והבין בשכלו שאם הרב יתיר יסמכו עליו. ולקח למרן כמה חודשים טובים עד שהתיר את כל העגונות, לא שלף מהר מהשרוול, אלא רק אחרי שיקול דעת.

⁶ תעלת סואץ היא מעשה ידי אדם, אנשים חפרו את התעלה, ולכן מי שיקלע לשם לא יברך "עושה מעשה בראשית", וכמו תעלת פנמה שאנשים עשו.

סוף ומתנו, וכל מה שהחמירו חכמים במים שאין להם סוף זה רק בספק אחד ולא כשיש ספק נוסף. כך כתב רבי יצחק אלחנן (בשו"ת באר יצחק חאה"ע סי' יח ענף י, דק"מ ע"ב, ובשו"ת עין יצחק ח"א סי' כב אות ט, וח"ב סי' א ענף ד) במקרה דומה. ולכאורה איך מרן עשה ספק ספיקא והתיר אשת איש לעלמא, הרי הש"ך כתב שלא עושים ספק ספיקא מדעתנו. כך שאל הרב יששכר מאיר, ואמרתי לו, כשאבוא לבית לשבת ומרן לא יחזיר אותי⁷ אשאל אותו.

לא מגלה את אמריקה

יא. אכן בהזדמנות הראשונה שנשארת שבת בבית, שאלתי את מרן: יש קושיא על יביע אומר מדברי הש"ך... אמר לי מרן: ידעתי בני ידעתי, אני מכיר את הש"ך הזה, אתה לא מגלה את אמריקה... טוב, מה אענה לראש הישיבה?... אמר, תביא לי כרתי ופלתי לרבי יהונתן אייבשיץ (סוף קונטרס בית הספק ד"ה הש"ך) - לפני כ-300 שנה - וקרא לי מה שכתב שם: הנה הרב ש"ך - לא הרב שך מבני ברק אלא הרב שפתי כהן - נעל בפנינו דלתות הספק ספיקא, ונפל האי היתרא של ספק ספיקא בבירא, אולם לא ראיתי לרבותינו שמשכו ידם לדון דיני ספק ספיקא, כי הש"ך הלך לטעמו שספק דאורייתא לחומרא מהתורה, אבל לדין דנקטינן ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, עבדינן שפיר ספק ספיקא.

איך עובר ספק ספיקא

יב. ואסביר יותר, לדעת הרמב"ם וסיעתו ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, וכמו שאומרת הגמרא בקידושין (עג.) על הפסוק (דברים כג, ג) "לא יבוא ממזר בקהל ה'", ממזר ודאי הוא דלא יבוא, אבל ספק ממזר יבוא, ומעלה עשו חכמים ביוחסין שגם ספק ממזר לא יבוא. וספק ספיקא הוא מדין ספק דרבנן, כי הספק הראשון עושה את הדבר לדין דרבנן, ובא עוד ספק ונעשה ספק דרבנן ולקולא, ולכן גם כשהספיקות אינם שקולים סוף סוף יש לנו ספק דרבנן לקולא. אך הרשב"א בתשובה (סימן תא) סובר שספק דאורייתא לחומרא מהתורה, כמו שמצינו אשם תלוי ומנחת סוטה שמביאים על הספק, ולשיטתו ההיתר של ספק ספיקא הוא מדין רוב, שהספק הראשון עושה 50% לקולא, והספק השני עושה רוב לקולא. ולדבריו זהו בספיקות חזקים, אבל אם הספיקות חלשים וכל ספק עושה 20% לקולא, עדיין נשאר רוב לחומרא, ולפיכך אין לעשות ספק ספיקא מדעתנו. וכך הבין הש"ך. אך לפי מה שאנחנו תופסים שספק דאורייתא לחומרא מדרבנן - וכתב התשב"ץ (בזהר הרקיע שורש א) שכל ההיתר של ספק דרבנן הוא משום שחכמים דיברו מראש רק על ודאי ולא על ספק - עושים ספק ספיקא מדעתנו. והראה לי שכן כתבו בשו"ת בית יצחק שמלקיס⁸ (שער הספיקות ס"ס כא), החוות דעת⁹ (בסוף כללי הספק ספיקא) להגאון מליסא, הפני יהושע (פסחים י:), ועוד.

צילומים בהיכל

יג. ביום ראשון בבוקר הלכתי לרבנות ברחוב אורי 1 ת"א, כדי לצלם את הנ"ל ולהראות לראש הישיבה. בצהרים חזרתי לישיבה והראיתי לרב

יששכר מאיר את הצילומים, ונהנה מאוד, ואמר כעת אני מבין למה אביך עושה ספק ספיקא, יש לו בסיס. בעין יצחק ח"ב (עמ' ט והלאה) כתבנו עשרות עמודים על הדבר הזה, אם ספק דאורייתא לחומרא מדאורייתא או מדרבנן, ולא משנה בזה ספרדים או אשכנזים. היה ראש ישיבה אחד שאמר, כך מרן אומר, אבל אנחנו אשכנזים... אבל הבאנו פוסקים אשכנזים, שגם הם פסקו שספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, ולכן עבדינן שפיר ספק ספיקא.

שיעור כללי ממרן

יד. הרב יששכר מאיר התפעל מאוד ואמר, לא ידעתי את כל זה¹⁰, אני רוצה להכיר את אביך, תבקש ממנו שיבוא לישיבה ויתן שיעור כללי. ביקשתי ממרן, ודרכו היתה שלא לסרב לשיעורים בהלכה - לדרשות כן... וגם כך אמר לי: כשמבקשים ממך שיעור בהלכה אל תתחמק. ובדק ביזמן ואמר, אוכל להגיע ביום כזה וכו'. וזו היתה הפעם הראשונה שרב שמכהן ברבנות, נותן שיעור בישיבה ליטאית. בזמנו לימד בישיבה הגאון רבי רפאל טיקוצ'נסקי שהיה גאון עצום, ש"ס מהלך, אחר כך הגיע לדיסקין, ומשם הישיבה עברה לירושלם, מרן התחיל את השיעור, והרב הזה המטיר קושיות מתוס' מכאן ומכאן, ומרן עונה לו, תראה תוס' במקום פלוני ופלוני... ראה שהרב לא קטיל קני באגמא, וכל הש"ס והראשונים מונחים בכיסו. והראה שנהנה ממרן, שלא הסתפקו בשיעור זה, וכעבור כמה זמן הביאו אותו לשיעורים נוספים... רואים שאדם שלומד פוסקים יודע דברים.

מה נפקא מינה

טו. בספר קול אליהו (חיו"ד סי' יז) - חיברו הגאון רבי אליהו ישראל, לפני כ-250 שנה, לא קול אליהו של זמנינו של רבי אליהו טופיק... כתב דבר פלא, שלא מצא שום נפקא מינה אם ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן, ולכן כתב שלא מתייחס לנידון זה כי בכל מקרה צריך להחמיר. והעתיקוהו בשתיקה הזבחי צדק (סימן קי כללי ס"ס אות כז) והכף החיים (סימן קי כללי ס"ס אות א). אבל בודאי שיש נפקא מינה. סיפרתי לכם שפעם יצאנו מטעם הישיבה שלו לקעמפ, ורציתי שהבחורים יהיה ראשם בלימוד, לא יסתכלו בחלונות, יש שם מראות נגעים, ושאלתי אותם, רבותי, מי יודע מה נפקא מינה אם ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן? מי שיגיד נפקא מינה יקבל עשר שקל - של אז, שהיה שווה יותר... היו לי בחורים טובים שיושבים ולומדים וגמרו ש"ס, זה אמר נפקא מינה כזו ממסכת זו, וזה אמר נפקא מינה כזו ממסכת אחרת, והגענו לשלשים וכמה נפקא מינה. נהייתי מזה וכתבתי הכל על נייר. באתי לירושלים שמח וטוב לב, וסיפרתי למרן: אבא, אתה יודע שבישיבה שלנו יצאנו לקעמפ, והבחורים אמרו לי כך וכך נפקא מינה. ומרן אמר, מה אתה מתלהב, כשאני הייתי בחור הגעתי למאה נפקא מינה! אמרתי, "מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי" (תנא דבי אליהו רבא פרשה כג), ובעין יצחק (ח"ב עמ' סח) הבאנו מאה נפקא מינה, חיפשתי מאה ואחד כמנין "מיכאל" ולא מצאתי...

⁸ נדפס באותיות רש"י קטנות, ספר נפלא, היום הוציאו אותו מחדש באותיות יפות ומרובעות, ומי שעשה כן אשריו ואשרי חלקו, ואני השארתי לעצמי גם את הישן כדי להשוות.

⁹ חיבור זה נמצא בסוף השלחן ערוך. פעם אמרתי לתלמיד אחד בישיבה בשיעור א': תביא לי חוות דעת, הוא הלך לספריה, חיפש וחיפש, וחזר ואמר לי: הרב, לא מצאתי. אמרתי לו: זה לא ספר בפני עצמו, זה בסוף השלחן ערוך...

¹⁰ ראשי ישיבות צריכים ללמוד גמרות כל היום, אבל התורה ארוכה, וכדאי להתרחב ולא להצטמצם, הגמרא היא א' ב' שלנו, אבל צריך להתרחב יותר.

⁷ לא היינו באים הרבה לבית, מרן היה מקפיד על כך, פעם לא הייתי בבית במשך חודשיים, והגעתי בחנוכה - בזמננו לא היה מושג 'שבת חופשה' בישיבות גדולות, וכל השבתות היו עושים בישיבה - ביום ששי, אכלנו משהו יחד עם מרן, ואחר כך מרן קרא לנהג שלו שלמה: בא הנה, קח אותנו בחזרה לישיבה... הרב הקפיד שהנהג שלו יקח אותי הלך חזר, ולא אסע באוטובוס מחוץ לעיר, משום שמירת העיניים, זה לא חוקי לנסוע עם הנהג של הרב הראשי, אבל עבר התיישנות... אמא הרבנית ע"ה אמרה, חודשיים הוא הסתגר בישיבה ולא הגיע, וכעת בא לשבת, והכנתי לו 'קוסא מוחשי', 'אפראק', 'אשפלאו'... אמר, בישיבה לומדים יותר טוב מאשר בבית, שיחזור לישיבה... הייתי בבית של מרן שהיו בו אלפי ספרים, לא היה חסר מה ללמוד, אבל לא היתה לי ברירה וחזרתי לישיבה. זו ההשקפה של מרן, שבישיבה לומדים יותר טוב.